

RH
28x11977

Sisutihe ja haarav ooperietendus

Dmitri Šostakovitši ooper «Katerina Izmailova» (varasema nimetusega «Mtsenski maakonna leedi Macbeth») on üks nõukogude muusika tähtseid, mis on meie muusika propageerimisel välisriikides suutnud ära teha vahet rohkem kui ükski teine muusika-teatrile kirjutatud teos. Iga tahes jõudis see varsti pärast esilavastust 1934. aastal paljude välisriikide ooperiteatrite mängukavasse ja on üks mängitavamaid nüüdisooperid tänapäevani. Tõsi, praegu esitatakse ooperit uues redaktsioonis, mille helilooja tegi 1962.—1963. a. D. Šostakovitš tegi käepärasemaks-mängitavamaks ooperi partituuri, lihtsustas mõnel määral vokaalpartiidid, täpsustades sejuures tegelaste iseloomustusi ning kirjutas juurde kaks sümfoniilist vahemängu.

Viimases redaktsioonis esitab ooperi ka «Estonia» teater. Esitab noot-noodilt, ilma ühegi kärpeta, nii, nagu heliloojal see mõeldud oli. On ju Šostakovitš ise kirjutanud: «Kõigil teatritel, kes soovivad lavastada ooperit «Katerina Izmailova», palun arvestada: ükskõik millised kupüürid on kategooriliselt keelatud.» Nii võrd veendunud oli helilooja ise oma teose muusikalise ja dramaturgilise ülesehituse õigsuses.

«Estonia» lavastuses on küll üks väike uuendus, mis aga sisuliselt midagi ei muuda: nimelt mängitakse I ja II vaatus järjestikku, ilma vaheajata, samuti ka III ja IV vaatus. Ooperietendus 2. detsembril kuulates võis veenduda, et niisugune lahendus tuleb teosele ainult kasuks: tegevustik on antud kompaktselt, teose ja tegelaskujude

— eeskätt muidugi Katerina — areng on tihedam ja dünaamilisem.

«Katerina Izmailova» ei kuulu vaatamiseks-kuulamiseks kergete kilda: see eeldab püüdu süveneda ja tahet hoollega, tähelepanelikult kuulata. Muidu võib sellest rikkast ja äärmiselt huvitavast teosest paljugi lihtsalt kaduma minna. Meie ooperilembesel publikul on iseenesestmõistatavaks tavaks kujunenud, et üldtuntud ja paljukuuldud ooperite etendusi külastatakse korduvalt (uued noored solistid, külalisesinejad, uus lavastus).

Teose dramatismi, karakterite ilmekuse ja üldse kogu muusikalise rikkuse tabamiseks oleks tingimata soovitatav «Katerina Izmailovat» mitu korda kuulata-vaadata — nii rikkastuks saalisistuja ning süveneksid ka tema kuulamiskogemused. Asjaolu, mida uuema muusika puhul kuidagi alahinnata ei saa.

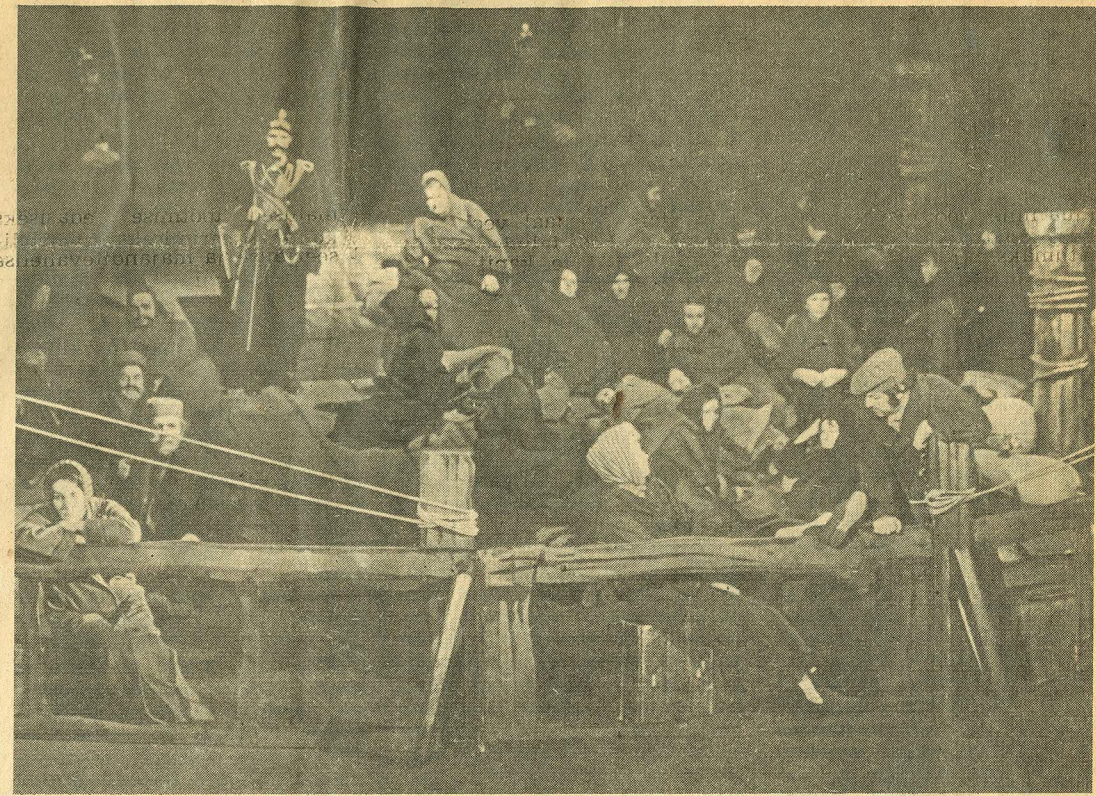
Lavastust dirigeeris Eri Klas. Muusikaline ettevalmistus on ilmselt olnud töörohke ja hoolikas. Etendust võiks kas või kinnisilmi kuulata ja siiski tugeva elamuse saada. Orkester mängib püüdlikult, kõige toimuvaga kaasa minnes. Väga oluline koht selle ooperi partituuris on paljude üksikpillide soolo-osadel — valdavas osas kõlavad need täpselt ja ilmekalt. Ooperis on üsna suur kaal ka puhtalt sümfoniilisel muusikal: üleminekuks ühelt pildilt teisele kasutab helilooja vahemänge. Nende esitust oli nähtud etendusel lausa nauding kuulata. Eriti jäi meelde 4. ja 5. pildi passacaglia vormis vahemäng. Dirigendi kontakt solistide ja kooriga oli hea. Nagu

● D. Šostakovitši ooper «KATERINA IZMAILOVA» RAT «Estonias» ●

varemgi, nii oli ka sedakorda rõõm jälgida, kuidas dirigent oskab ja suudab nii orkestri, solistid kui ka koori ühisesse musitseerimisse nakatavalt kaasa tömmata.

Eldor Renteri lavakujundusi on viimasel ajal ikka kiitvalt esile tõstetud. Oluline osa selle etenduse üldises õnnestumises on tal ka sedapuhku. Omaette mängib kaasa juba Izmailovite maja — just sellise kodu võis endale ehitada vana kaupmees Izmailov ja just sellises majas peab kirasema ja hääbuma Katerina. Lisaks eelnimetatule mängivad etenduses kaasa mitmed muudki detailid: täistuubitud viljakotid, suur kaal, mille neid kaalutakse, tagafoonile projitseeritud rahatähed, politseijaoskonna pildis vaheeesriidena kasutatud hiigelmõõtmeteni suurendatud 25-rublaline, peal tsaaripilt jne.

Lavastaja Arne Mikk on kõiges usaldanud Šostakovitši ooperi dramaturgiat, lähtunud muusikast. Tõsi küll — ooperi aluseks on N. Leskovi jutustus, kuid helilooja on andnud kirjaniku süzele ja tegelaskujudele märgatavalt erineva lahenduse. On ju Šostakovitš ise rõhutanud: «Minul on «Mtsenski maakonna leedi Macbeth» tõlgendatud teisiti kui Leskovil. . . Leskov kujutab Jekaterina Lvoovnat väga julma naisena, kes on «hea elust ogaraks läinud» ja mõrvab Leskovi arvates täiesti süütu inimesed. Mina tahaksin sündmusi seletada niiviisi: Jekaterina Lvoovna on tark, andekas ja huvitav naine; raskete ja painajalike tingimuste tõttu, millesse elu ta on asetanud, julma ja ahne

Rahvastseen ooperi viimasest pildist.

G. Vaidla foto

kaupmeestekeskonna tõttu muutub ta elu nukraks ja tühjaks. . . » Järelikult saab kirjaniku jutustus teatriliselt anda eelkõige vaid materjali ja mõtteid tolleaegse eluolu paremaks mõistmiseks.

Autorist lähtudes on A. Mikk etenduse püüdnud vormida kui dünaamiliselt, tugevate kontrastide vastandamise alusel areneva terviku. Enamikus episoodides on tal see arengujoon ka õnnestunult realiseeritud. Lausa ahistavalt mõjub kujutatav keskond, kus valitsevad rahaahnu ja egoism ning «Domostroil» (16. saj. pärit elu- ja kombeõpetus) põhinevad arusaamad ja tõekspidamised.

Oluline sisuline tähendus on ooperis rahvastseenidel. Neis tegutseb teatri koor tavalisest märksa elavamalt ja elulisemalt. Meenutame näiteks pilastseeni noorneremehe

gele alistunud ja käsku kuulanud. Kui aga saabub ootamatu õnn — armastus Sergei vastu, on T. Jaaksoo Katerina nagu ümber sündinud: ta lausa särab, puhkeb nagu bitsele. Ja kui siis äi avastab tema lubamatu vahekorra, on Katerina otsekui pääsmatult ummikusse aetud loom. Tal pole muud pääsu kui vastu rünnata ja hävitada inimene, kes ähvardab hukutada tema elu ja õnne. Edasi kujutab T. Jaaksoo veenvalt Katerina võitlust oma eluõiguse ja armastuse eest, ühtlasi aga ka seda, kuidas tema Katerinat järjest tugevamini hakkavad vaevama südametunnistusepiinad. Kulminatsioon on ooperi viimasest pildist: siin jõuavad haripunkti Katerina konflikt ümbritseva pimedusmaailmaga, tema süüme piinad, samuti on siin ka lõplik traagiline pettumine Sergei ar-

ta kõiki võimukalt käsutab, nii teenijaskonda kui ka poega ja miniat, kuidas ta toimekalt õue peal korda seab üht-teist, mis teenijate-sulaste poolt tema meelest lohakile on jäetud, kuidas ta viimse terani üles korjab mahapudenenud vilja-peotäie jne. Lausa rõõm oli tõdeda, et G. Otsa preemia laureaat T. Maiste on loonud järjekordse meisterliku karakterrolli.

Ooperis on veel hulk episoodilisi osi, mille täitmisel andsid solistid oma oskustele ja võimetele vastava panuse, et etendus saaks terviklik, emotsionaalne ja mõttekas (R. Gurjev, K. Sildna, E. Kärvet, E. Mikkelsaar, U. Kreen, E. Neem jt.).

Heameel on nentida, et teater uskus oma võimalustesse ja võimetele, võttes originaalkeeles kavasse selle raske,

Mina
letada
vna on
v nai-
ke tin-
elu ta
a ahne

egotsim ning «Domostroi» (16. saj. pärit elu- ja komebüpe- tus) põhinevad arusaamad ja tõekspidamised.

Ouline sisuline tähendus on ooperis rahvastseenidel. Neis tegutseb teatri koor talvelisest märksa elavamalt ja elulisemalt. Meenutame näiteks pilastseeni noorperemehe ärasaatmisel ning vaikuse tardumist vana Izmailovi enda ilmumisel, tõeliseks mõlluks kujunevad episood, kus teeni- jätüdruk Aksinjat mõnitatakse, koori poolt toredalt läbi- viidud pulmapilt. Pisut staati- liselt oratooriumipäraseks kip- ub jääda viimane pilt.

Tundub ka, et päris õiget ja lõpuni veenvat lahendust pole leitud politseinike pildile. He- lilooja nimetas oma ooperit satiiriliseks tragöödiaks. Ja tõepoolest — selles põimuvad kogu aeg suure tragöödia ja terava, paljastava satiiri ele- mendid. Ent kõnesolev satii- riline pilt politseijaoskonnas jääb kuidagi kerglaseks. Mõ- nevärra liialdades võiks ehk öelda, et selles on midagi revüülikku. Seetõttu ei mõju ispravnik oma ala- matega mitte küllalt veenvalt.

Ooperi nimikangelast ke- lastas kuulnud etendusel Tiina Jaaksoo — laulja, kes just viimasel ajal on teinud rõõ- mustavaid edusamme. Tema Katerina on tugev isiksus nii oma täitumatus õnneunistusi kui ka selles, kuidas ta ka- natab kõige rõhuga all, ja teda ümbritseb. Seni on kõik endasse surunud ja hemasti väliselt vagurana

seada, kuidas tema Katerinat järjest tugevamini hakkavad vaevama südametunnistuse- piinad. Kulminatsioon on ooperi viimases pildis: siin jõuavad haripunkti Katerina konflikt ümbritseva pimedus- maailmaga, tema süüme piinad, samuti on siin ka lõplik traagiline pettumine Sergei armastuses. Kõikide nende tun- nete väljendamiseks on laulja püüdnud leida (ja enamasti ka leidnud) vajalikke intonati- sioone ja värve. Ta hääli kõlab üsna ühtlaselt kõigis regist- reis, selles on nii pehmet lüü- rikat kui ka vajalikku dra- matismi.

Kalju Karaski Sergei ei ole paraku päris täistabamus. Paiguti on tunda muusikalist ebalemist, mis ei lase tal en- nast lõpuni «välja laulda». Kahtlemata mõistab artist Sergei loomust — ta on ülbe, iseteadev ja kasuahne naiste- kütt, kes on ainult saama peal väljas. Mõnus ja majan- duslikult kindlustatud jõude- elu on ta eesmärk. Oma osa esitades ei tee laulja midagi valesti, kuid ometi ei veena ta mitte alati lõpuni. Selle ka- rakteri avamiseks on solistil veel küllalt võimalusi.

Kõnesoleva ooperietenduse me- naid ja tervikli-

et endus saaks terviklik, emotsionaalne ja mõttekas (R. Gurjev, K. Sildna, E. Kärvet, E. Mikkelsaar, U. Kreen, E. Neem jt.).

Heameel on nentida, et tea- ter uskus oma võimalustesse ja võimetesse, võttes originaal- keeles kavasse selle raske, kuid sisuka ja sügavaist tun- deist kantud teose. Ja et ta suutis selle ooperi nii kõrgel tasemel publiku ette tuua. Kahtlemata jääb see etendus nii mitmeski mõttes epohhi- loovaks lavastuseks teatri arenguloos.

V. KIVILO